

Dostál, Bořivoj

Archeologie

In: *Slavica na Universitě J.E. Purkyně v Brně : (filologie, literární věda, historiografie, uměnovědy)*. Hejl, František (editor). Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 99-101

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126836>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

HISTORIOGRAFIE

Na filosofické fakultě

ARCHEOLOGIE

Předpoklady pro pěstování slovanské archeologie na brněnské universitě byly vytvořeny zřízením stolice prehistorie a protohistorie v roce 1931. Prof. Dr. Emanuel Šimek (1883–1963), který stál v čele nového ústavu po 27 let (1931 až 1958) včetně přetržky ve válečných letech, zaměřoval sice svůj vědecký zájem především na období laténsko-římské, ale značnou pozornost věnoval i slovanské problematice. Již před svým působením v Brně se zabýval zejména otázkami slovanských hradišť (Děvín, Praha, Vyšehrad, Závist, Levý Hradec aj.) a neopustil tuto tematiku ani později. Již v počátcích svého brněnského působení, kdy se plně zapojil i do organizace archeologického dění na Moravě, zamýšlel se hluboce především nad velehradskou otázkou (ČMM, 1935), což bylo veřejně manifestováno exkurzemi do Starého Města a na Děvín v roce 1936 při jubilejním sjezdu Moravského archeologického klubu, který prof. Šimek jako předseda organizoval. Slovanskou archeologii přednášel Emanuel Šimek v rámci svého několikaletého universitního přednáškového cyklu, jak bylo tehdy zvykem. Publikace se k slovanské problematice vrátil až po druhé světové válce studií Západní Slované a Germáni (Z dávných věků I, 1947–1948), v níž se zabýval vývojem západní hranice slovanského osídlení. Jak ukazuje soupis jeho poválečných prací, soustřeďoval prof. Šimek i nyní hlavní zájem na otázky studia českých kmenů a slovanských hradišť. Vyvinul značné organizační úsilí k tomu, aby hradiště byla soustavně studována, čímž přispěl k poválečné koncentraci terénní archeologické činnosti na jejich výzkumu. Prof. Šimek uzavřel své životní dílo monografií se slovanskou tematikou Chebsko – dnešní nejzápadnější slovanské území – v staré době (1955); v ní vyjádřil svůj hluboký citový vztah k lidu, z něhož vyšel, a k jeho nejstarším dějinám. Práce Emanuela Šimka, žáka Jaroslava Golla a Lubora Niederla, byly zaměřeny v duchu tradice z přelomu 19. a 20. století historicky nebo historicko-topograficky; rozbor archeologického materiálu v nich zpravidla zaujímal jenom okrajové místo. Prof. Šimek též neprováděl terénní archeologické výzkumy – s výjimkou výzkumů topografických, sběrů a drobných sondáží za účelem získání menšího množství archeologického materiálu, nezbytného pro rámcovou dataci lokality. Více nežli výzkumu věnoval úsilí ochraně archeologických památek v terénu.

Zcela odlišný výraz vtiskl pěstování slovanské archeologie na brněnské universitě prof. František Kalousek (*1901). Původně archeolog-amatér, zaměřený vedle svého učitelského povolání na záchranu a získávání archeologických památek přímo v terénu, orientoval se po svém příchodu na universitu (1945) na provádění rozsáhlých terénních archeologických výzkumů slovanských hradišť. Tento trend byl v souladu s požadavky rozvoje vědní disciplíny i s požadavky výchovy značného počtu nových archeologů, které bylo třeba zapojit do praktické archeologické práce v muzejní síti a na pracovištích Akademie věd. Pokus o splnění naznačeného cíle učinil F. Kalousek již za svého působení na pedagogické fakultě zahájením výzkumu ve Znojmě-Hradišti (1949–1951; jeho spolupracovníky byli tehdy Jaroslav Sýkora, Karel Boudný, Bořivoj Dostál), při němž hodlal vedle vědeckých cílů připravit řadu budoucích učitelů k záchranné archeologické službě. Soustavněji se však mohl prof. Kalousek věnovat organizaci archeologických výzkumů za účely vědeckými i pedagogickými až po svém návratu na filosofickou fakultu (1953) a zejména poté, co se stal ve-

doucím katedry prehistorie (1958–1970). Za podpory celého kolektivu katedry vybudoval materiální a personální předpoklady pro provádění velkých terénních výzkumů: byla zřízena fotografická, keramická, dokumentační a chemická laboratoř, získány pro ně stálé odborné a technické síly a prostředky na úhradu prací v terénu. Významným počínem bylo vybudování archeologické stanice na Pohansku u Břeclavi. V zájmu komplexnosti výzkumu byla zahájena spolupráce s archeologickými institucemi (Archeologický ústav ČSAV v Brně, Archeologický ústav SAV v Nitře, Moravské museum v Brně aj.), s jejichž plány byly univerzitní výzkumy zkoordinovány v celostátním rámci a navázána spolupráce se specialisty z jiných vědních disciplín (antropologie – doc. Anna Lorencová, petrografie – prof. Jindřich Štelcl, osteologie – dr. Zdeněk Kratochvíl, pedologie aj.). Terénní práce pokračovaly zprvu ve Znojmě-Hradišti, kde bylo zkoumáno velkomoravské opevnění, zjišťován jeho průběh v terénu a vnitřní konstrukce, a dále bylo na vnitřní ploše hradiska prozkoumáno vedle sídlištních vrstev a ojedinělých sídlištních objektů pohřebiště z 10.–12. století. Od roku 1959 byl zahájen soustavný archeologický výzkum slovanského hradiska Břeclavi-Pohanska, kde bylo dosud prozkoumáno vedle žárového pohřebiště z 6.–8. století několik starohradištních a velkomoravských sídlištních komplexů, velkomoravské pohřebiště s více než 400 hroby (vedle dalších skupin kostrových hrobů), základy zděné církevní stavby z 9. století, pozůstatky opevněného velmožského dvorce a dílčím způsobem i velkomoravského opevnění. Výzkumy katedry prehistorie přiřadily Břeclav-Pohansko k nejvýznamnějším památkům ze slovanského světa.

Vědecké práce prof. Kalouska z oblasti slovanské archeologie se zaměřovaly jednak na předběžné zprávy o výsledcích výzkumů (SPFFBU E 1958; tamtéž C 1955, E 1960; AR 1960 aj.), jednak na zpracování některých dílčích problémů (SPFFBU F 1961; Sborník Čs. společnosti archeologické 1, 1961, aj.). Po řadu let zabýval se prof. Kalousek zpracováním výzkumu kostelního hřbitova z Břeclavi-Pohanska, k němuž vydal monograficky prameny Břeclav-Pohansko. Velkomoravské pohřebiště u kostela I (1971) a připravuje do tisku II. díl – archeologicko-historické vyhodnocení. Ve výuce soustředil se prof. Kalousek ke slovanské problematice na území ČSSR.

Speciálně na slovanskou archeologii zaměřil se od svých vysokoškolských studií doc. Bořivoj Dostál (* 1929). Vedle podílu na vedení archeologických výzkumů na obou slovanských lokalitách, ve Znojmě-Hradišti i v Břeclavi-Pohansku, soustředil se nejdříve na otázky slovanských mohylníků (SPFFBU E 2 1957) a pohřebišť (monografie Slovanští pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, 1966) a na otázky velkomoravského šperku (in: Magna Moravia, 1965). Později se věnoval zpracování některých dílčích výsledků prováděných výzkumů (pohřebiště ve Znojmě-Hradišti, kultovní místo, sídlištní objekty a opevnění dvorce z Břeclavi-Pohanska aj.) a v současné době připravuje monografické zpracování velmožského dvorce z Břeclavi-Pohanska. V pedagogické práci v oblasti slovanské archeologie je zaměření Bořivoje Dostála mnohem širší: z původních přednášek týkajících se úvodu do studia slovanské archeologie na území ČSSR přešel postupně k přehledným přednáškám a seminářům o archeologické problematice raněstředověkého Slovanstva na celém slovanském území a k otázkám slovanské etnogeneze. Tato orientace se zčásti odrazila i v jeho činnosti recenzní.

K obohacení poznání v oblasti slovanské archeologie přispěl svými terénními

pracemi doc. *Vladimír Podborský* (* 1932) výzkumem rozsáhlého žárového pohřebiště s časně slovanskou keramikou ve Staré Břeclavi (SPFFBU E 1961); podílel se také na výzkumných pracích ve Znojmě-Hradišti a v Břeclavi-Pohansku. V poslední době se na studium velkomoravské hnotné kultury zaměřila též *Jana Vignatiová* (* 1937), která se zúčastnila po řadu let dokumentačních prací výzkumu Břeclavi-Pohanska vedle Jany Bechyňové, Augustina Šika, Stanislava Ševčíka, Otty Strouhala, Lea Davidka, Marty Venerové a Jarmily Kamenské.

Na brněnské universitě studovali a prošli habilitačním a profesorským řízením významní slovanští archeologové, akademik *Josef Poulík* a prof. *Vilém Hrubý*, kteří zde dosud pedagogicky působí externě. Ze slovenských archeologů zaměřených též na slovanskou archeologii se na filosofické fakultě UJEP habilitoval *Anton Točík*. Vědecká práce těchto badatelů probíhá ovšem v rámci jejich hlavních pracovišť.

Slovanská archeologie na brněnské universitě se zpočátku omezovala jenom na interní teoretickou výuku a na individuální vědeckou práci, která vycházela z kombinací závěrů plynoucích z písemných pramenů, z omezeného množství neplnohodnotného archeologického materiálu ze sběrů a sondáží, z topografických a jiných úvah. Od padesátých let rozvinula se v týmovou vědeckou spolupráci zaměřenou na provádění soustavných archeologických výzkumů významných slovanských hradišť, z nichž Břeclav-Pohansko se stalo stálým universitním pracovištěm. Výzkumy je získáván cenný pramenný materiál pro všestranné exaktní vědecké vyhodnocení dílčích problémů nejen vlastní lokality, ale i některých obecných problémů nejstarších slovanských dějin. Je jimi též nejen prakticky doplňována výuka, ale zřízením muzejní expozice přímo na nalezišti získala universita vliv na kulturně vzdělávací proces v širší veřejnosti.

Bořivoj Dostál